

Резюме

У даній статті розглядається правовий статус та компетенція законодавчого органу ДЦ УНР в екзилі – Ради Республіки. Автор статті окремо з'ясував компетенцію, повноваження, функції та напрями діяльності Ради Республіки, її утворення та припинення діяльності.

Ключові слова: Рада Республіки, ДЦ УНР в екзилі, Уряд УНР в екзилі.

Резюме

В данной статье рассматривается правовой статус и компетенция законодательного органа ДЦ УНР в эмиграции – Рады Республіки. Автор статьи отдельно определил компетенцию, полномочия, функции и направления деятельности Рады Республіки, её основание и прекращение деятельности.

Ключевые слова: Рада Республіки, ДЦ УНР в эмиграции, Правительство УНР в эмиграции.

Summary

In this article legal status and jurisdiction of one is examined of legislatives of centre UNR in exile the Rada of Republic. The author of the article found out jurisdiction, plenary powers, functions and directions of activity Rada of Republic, its education and stopping of activity separately.

Key words: the Rada of Republic, the State centre UNR in exile, the Government of UNR in exile.

Отримано 26.04.2011

A. В. РОТАРУ

*Анастасія Володимирівна Ротару, аспірант
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України*

МЕХАНІЗМ ЗБЛИЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ

Проблема механізму зближення національних правових систем останнім часом стає лейтмотивом багатьох наукових та науково-практичних конференцій. Цій проблематиці присвячують увагу вчені в монографічних дослідженнях та окремих статтях. Слід зазначити, що ця проблематика перебуває в центрі уваги не тільки юристів (В. Д. Бабкіна, О. В. Зайчука, О. Л. Копиленка, Л. А. Луць, Н. М. Оніщенко, О. Д. Тихомирова, тощо), а й філософів та політологів (О. Бандури, В. Бачиніна, С. Бублика, М. Зінковського, М. Панкова, М. Костицького, В. Ляшенка, тощо). Деяку увагу приділяють цій проблематиці представники соціологічної думки.

Кожна держава має свою національну правову систему. Історично склалося так, що в усіх країнах діють власні правові звичаї, традиції, законодавства, юрисдикційні органи, сформувалися особливості правового менталітету, правової культури, що й об'єднано загальним поняттям «правова система». У будь-якій державі правова система, будучи невід'ємним елементом правової культури, детермінована історичними і географічними чинниками, є частиною соціальної системи держави. «Правова система являє собою змістилище й зосередження різних юридичних явищ, що існують у суспільстві водночас на одному й тому самому просторі»¹.

Мета правової системи – забезпечити виконання державою та її органами поставлених перед суспільством завдань, слугувати проведенню державної політики в життя.

Взаємодія компонентів правової системи суспільства дає змогу виділити п'ять підсистем її функціонування:

- 1) інституційну – суб'єктний склад (суб'єкти права) як такий, що створює систему, чинник усієї правової системи;
- 2) нормативну (регулятивну) – правові норми і принципи, що регулюють відносини між суб'єктами права, що об'єктивовані та систематизовані в нормативно-правових актах;
- 3) ідеологічну – праворозуміння кожної людини, її правосвідомість і правова культура, можливість оцінити правове буття і вибрати варіант поведінки – правомірної та неправомірної;
- 4) функціональну – правотворчість, правореалізація, правозастосування, правове виховання, правовідносини, юридична практика. Через них формується, змінюється, здійснюється дія норм права;
- 5) комунікативну – інтегративні (підсумовувальні) зв'язки всіх підсистем функціонування правової системи суспільства в цілому, які визначають ефективність правового регулювання, законність і правопорядок.

Ю. Тихомиров виокремлює такі складові елементи: принципи правового регулювання, різновиди правових актів та їх об'єднання, систематизувальні зв'язки, які забезпечують взаємодію всіх елементів і цілісність системи. Пізніше він запропонував розглянути дві правові системи: «правову систему, що склалася історич-

но» та «систему законодавства, що являє собою продукт раціональної діяльності, форм нормативного матеріалу»².

Правова система є частиною суспільної системи і тісно пов'язана з явищами і процесами, які відбуваються у сфері економіки, політики, культури, ідеології.

Нині функціонує багато національних правових систем. Проте в кожній з держав є багато специфічного, що віддзеркалює особливості розвитку, географічне положення, вплив на неї регіональних міжнародних структур тощо.

Якщо вести мову про Європу, то слід зазначити, що останніми роками переважна більшість європейських держав, керуючись спільними та національними інтересами, спрямовують зусилля на побудову правової системи, яка регулюватиме функціонування принципово нового міждержавного формування – об'єднаної Європи. Ця правова система, що дістала назву «Європейське право», складається з численних конвенцій, угод, кодексів та протоколів до них, розроблених під егідою таких міжнародних регіональних організацій, як Рада Європи, Організація з питань безпеки та співробітництва в Європі, Європейський Союз тощо. Особливістю Європейського права є те, що воно виникло та активно розвивається на основі як континентального, так і загального права.

Ще у 1996 р. в Україні за сприяння Європейської комісії почав функціонувати Українсько-Європейський консультативний центр з питань законодавства, головне завдання якого полягає у переданні законотворчим органам нашої держави європейського юридичного досвіду, підтриманні реформ її правової системи для досягнення нею відповідності правовим системам держав – членів Європейського Союзу. Проте зближення національного законодавства з Європейським правом відбувається занадто повільно.

Процес гармонізації та зближення правових систем, які існують у європейському просторі, потребує цілеспрямованої та скоординованої діяльності різних держав і міжнародних організацій. Необхідно створити такі юридичні норми, які здатні забезпечити однакове регулювання наявних суспільних відносин. Така робота сприятиме розвитку міжнародного співробітництва, запобіганню виникнення різного роду юридичних колізій. Звичайно, правова уніфікація не обов'язково повинна мати універсальний характер. Вона може розмежовуватись як за цілями, так і за масштабами. За деякими напрямками суспільних відносин уніфікація може мати глобальний характер, а за іншими – охоплювати держави регіону або діяти в рамках певних міждержавних об'єднань.

Розвиток правової системи України відбувається в умовах реалізації її курсу на євроінтеграцію, зміцнення демократичних засад, подолання кризових явищ у праві, політичних процесах, інших сферах державного і політичного життя. Процес розвитку правової системи – складний та багатофункціональний, потребує всебічного пізнання основних закономірностей функціонування сучасних правових систем світу. Однією з основних тенденцій розвитку сучасного права є його глобалізація, пов'язана, зокрема, з посиленням зовнішнього впливу на розвиток національних правових систем. Спроби уніфікувати законодавства всіх правових систем, створити світове наднаціональне право зазнали поразки, у зв'язку з чим компаративісти почали вважати доцільним розгляд не тільки так званого механічного зближення національних правових систем, а звернулися до сутнісних, глибинних підвалин цього процесу. Розширення міжнародних зв'язків, як економічних, так і політичних, сприяє уніфікації правових систем.

Нині в англо-саксонських країнах наявна тенденція до підвищення значення закону і підзаконних актів; у державах континентальної Європи також збільшується роль судової практики.

Інтегративну дію мало утворення «спільного ринку», який завдяки одноманітному правовому регулюванню стимулює зближення відповідних джерел права³.

Остання третина ХХ – початок ХХІ ст. – період надзвичайної інтенсифікації міжнародних відносин, що зумовила глибокі зміни всіх напрямів суспільного життя всіх народів і держав. Над географічними просторами держав, що історично склалися, складається єдиний інформаційний простір. Підвищується роль загальноправових принципів, відбувається зближення національних правових систем, взаємозбагачення досвідом різних національних законодавств. Посилення інтеграційних процесів у всіх сферах, зокрема в правовій, стало визначальною тенденцією сучасного життя. Це явище отримало назву «процес глобалізації» і вже не перший рік є предметом обговорень як політиків, так і вчених.

Нині інтенсифікація і глобалізація взаємодії правових систем як по горизонталі (правові системи різних держав і груп держав), так і по вертикалі (внутрішнє право держав – міжнародне право – внутрішнє право держав) стали вже загальною тенденцією світового політико-правового розвитку.

У наш час визнання і захист прав людини – досить важлива і широка сфера суспільних відносин, в якій найактивніше і глибоко відбувається процес взаємопроникнення і зближення міжнародних та внутрішньодержавних правових систем.

З одного боку, в міжнародному праві й, особливо, в правових системах міждержавних об'єднань збільшується питома вага норм, що «прийшли» з внутрішньодержавного права. Держави гостріше відчувають потребу в забезпеченні й захисті національних інститутів за допомогою механізму міжнародно-правового регулювання. Норми права із захисту прав людини і громадянина, парламентські, муніципальні й судові інститути у навколишньому середовищу «переміщуються» і набувають вигляду і статусу міжнародно-правових принципів, інститутів і норм.

З другого боку, в системах національного права значною стає вага схвалених міжнародних норм. У новому концентрованому вигляді вони мов би повертаються в національне право, зливаючись з ним і збагачу-

ючи його. Такі міжнародні норми стають чинником правотворення для відповідних національних інститутів і норм.

Процес інтернаціоналізації в національному праві перебігає нерівномірно і вельми суперечливо. На ньому позначається різний рівень економічного і політичного розвитку держав, певним чином впливають і політичні курси, які є досить мінливими. Різняться ступені «готовності» різних правових систем до застосування міжнародних норм, причому не тільки з урахуванням національних норм як таких, а й правової свідомості громадян, правових традицій країни. Юридичні структури сприйнятливі далеко не однаково, зокрема суди⁴.

Разом з тим деякі вчені вважають, що чітке розділення міжнародного і внутрішньодержавного права є ознакою минулого, за рамками традиційних галузей створюються нові правовідносини, і нині ми стоїмо на порозі створення нової моделі права – світової глобальної правової системи. Таке поняття, як «міжнародний правопорядок», уже міцно увійшло до правової теорії і практики. Він створюється на базі зближення і досягнення одноманітності всіх правових систем (внутрішньодержавних і міжнародних) на основі єдиних норм, стандартів, юридичних принципів.

Передбачається, що до цієї нової глобальної правової системи увійде, по-перше, міжнародне право, тобто норми, що регулюють відносини між державами і порядок функціонування міжнародних організацій, причому обсяг його регулювання значно розширюється за рахунок нових сфер. Це і фінансові питання, і проблеми екології, а також і раціонального використання природних багатств, забезпечення і захист (зокрема судовий) прав і свобод особи, і боротьба з міжнародним тероризмом та організованою злочинністю тощо. По-друге, до неї увійдуть національні системи права, в яких економічні й соціально-гуманітарні компоненти неухильно підвищуються. І, нарешті, до цієї системи увійдуть абсолютно нові норми, інститути, галузі, що поступово народжуються, регулюють відносини не пов'язаних безпосередньо з державними кордонами міжнародних, міжрегіональних економічних анклавів, багатьох господарських суб'єктів (корпорацій, об'єднань, трансграничних фінансових, банківських й інших підрозділів).

Нині зазначені компоненти тісно пов'язані між собою, але існують як самостійні частини світового права. Основною закономірністю майбутнього їх розвитку, як прогнозується, буде їх постійне наближення один до одного, а врешті-решт злиття в єдину багаторівневу загальнопланетарну юридичну систему.

Тенденція до створення світової юридичної системи має прояв також в тому, що поступово в науковому і побутовому вжитку в правових актах держав і міжнародних договорах починають активно використовуватися нові, раніше не вживані поняття, що відображають потребу чіткої і розгорненої нормативної регламентації глобальних проблем. Такі, наприклад, поняття: глобальна законність, світовий порядок, права і обов'язки людства, глобальна відповідальність, міжнародний злочин тощо. У сфері господарських відносин недавно створені поняття: макроакція, макрооблігація, світова фондова біржа, глобальний фінансовий реєстр майнових і немайнових цінностей та ін. Дедалі більше використовуються і такі поняття, що стосуються природних ресурсів землі і навколишнього космічного простору, як загальна (світова) власність, спадщина (загальне надбання) людства.

Майбутнє світове право покликане бути справедливим арбітром в умовах гострої боротьби економічних, фінансових, політичних і військових інтересів різних держав, їхніх об'єднань, окремих регіонів, інструментом захисту слабких і бідних перед сильними, багатими і наділеними владою; враховувати і забезпечувати інтереси національних меншин тощо. Воно має бути засобом узгодження потреб й інтересів різних груп, корпорацій, прошарків суспільства, соціально-економічних устроїв, гарантом гармонійного спілкування і співпраці у всіх сферах життя та регіонах планети. Майбутнє за всесвітнім розвитком нових форм права, які нині активно впроваджуються в правове регулювання, в першу чергу у сфері господарства. Це закони-програми, акти-доктрини, рекомендації, прогнози, рамкові закони, модельні акти тощо.

Процес зближення права має свою внутрішню логіку, відповідно до якої розширюється кількість та ускладнюється характер єдиних і одноманітних норм, до того ж встановлення одноманітного регулювання в певних сферах, розширення числа документів уніфікації, ускладнення їхнього змісту і юридичної техніки, необхідність проведення роботи зі співвідношення їх⁵.

¹ Карбоньє Ж. Юридическая социология. – М.: Прогресс, 1986. – С. 177.

² Тихомиров Ю. А. Правовая система развитого социализма // Сов. государство и право. – 1979.

³ Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с. – С. 588–594.

⁴ Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Х.: Консум, 2001. – 656 с. – С. 525–534.

⁵ Теорія держави і права: Підручник / С. Л. Лисенков, А. М. Колодій, О. Д. Тихомиров, В. С. Ковальський; за ред. С. Л. Лисенкова. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 448 с. – С. 356–365.

Резюме

Процес інтернаціоналізації в національному праві відбувається нерівномірно і вельми суперечливо. На ньому позначається різний рівень економічного і політичного розвитку держав, певним чином впливають і політичні курси, які є доволі мінливими. Процес гармонізації та зближення правових систем потребує цілеспрямованої та скоординованої діяльності різних держав і міжнародних організацій.

Ключові слова: національні правові системи, міжнародне право, інтеграційні процеси, інтернаціоналізація, міжнародні організації, правова культура, світова юридична система, інформаційний простір, інституційні механізми.

Резюме

Процесс интернационализации в национальном праве протекает неравномерно и весьма противоречиво. На нем отражается разный уровень экономического и политического развития государств, определенным образом влияют и политические курсы, которые являются весьма переменчивыми. Процесс гармонизации и сближения правовых систем нуждается в целеустремленной и скоординированной деятельности разных государств и международных организаций.

Ключевые слова: национальные правовые системы, международное право, интеграционные процессы, интернационализация, международные организации, правовая культура, мировая юридическая система, информационное пространство, институционные механизмы.

Summary

The process of internationalization in a national right flows unevenly and very contradictory. It has an affect of different levels of economic and political development of countries, political courses which are very changeable also influence definitely. The process of harmonization and rapprochement of the legal systems needs purposeful and coordinated activity of the different states and international organizations.

Key words: National legal systems, International law, Integration processes, Internationalization, International organizations, Legal culture, World legal system, Informative space, Institutional mechanisms.

Отримано 20.04.2011

Т. С. ЯРОВОЙ

Тихон Сергійович Яровой, аспірант Інституту законодавства Верховної Ради України

ОСНОВНІ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ І ПАРЛАМЕНТАРИЗМ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ

Унікальність парламенту як політичного інституту полягає в його ролі посередника між суспільством і органами виконавчої влади; системи, у якій формується владна воля нації на основі представництва структурованих груп інтересів на державному рівні. На етапі демократичних реформ зміна соціальної структури відбувається форсованими темпами і часто трапляється так, що необхідні інституційні перетворення відбуваються зі значною затримкою за часом. Інерційність української політичної системи багато в чому пов'язана з недоліками у функціонуванні інституту парламентаризму. Сучасна українська політична практика демонструє нездатність владних інститутів ефективно керувати соціально-економічними і політичними процесами. Відмінною рисою розвитку пострадянської України стала тривала нестабільність усієї державної системи, яка поглиблюється відсутністю форм реальної відповідальності владних структур за подолання модернізаційного синдрому.

Скорочення перехідного періоду демократичної трансформації в Україні об'єктивно вимагає формування працездатної системи зворотного зв'язку між соціальним середовищем і політичною системою. Тут роль національного парламенту важко переоцінити. Процес консолідації демократичного суспільства має відбуватися на тлі досягнення українським парламентом відповідних зовнішніх форм (демократичної системи виборів і конституційного закріплення відповідних парламентських повноважень, властивих парламентаризму західного типу). Наповнення цих форм демократичним змістом має супроводжуватися упорядкуванням ефективної системи політичного представництва реальних суспільних інтересів, створенням діючих механізмів контролю над виконавчою владою, підвищенням ступеня відкритості парламентського процесу.

Форма державного правління є суттєвою характеристикою будь-якої держави як способу соціальної організації, упорядкованого й керованого улаштування суспільства. Історія політичної думки містить чимало різних підходів до класифікації форм держави¹. Від часів буржуазних революцій принципового значення набуло протиставлення монархічних та республіканських форм урядування, що й набуло закріплення у сучасній теорії держави та права. Згодом республіканську форму державного правління почали підрозділяти на президентський та парламентський різновиди. Але за критерії такого розрізнення беруться, як і колись, суто формально-юридичні ознаки, такі як джерело влади (ним може бути визнана воля однієї людини, воля всього народу або ж воля певної верховної соціальної верстви – олігархії) та порядок утворення й оновлення органів державної влади (вибори чи престолонаслідування). Відповідно до цього про монархічну форму державного правління говорять, коли верховна влада в державі цілком належить одній особі, яка й визнається її джерелом. Республіканською називають таку форму правління, яка передбачає визнання народу сувереном, носієм верховної влади, що делегує її своїм представникам на чітко визначений термін; за якої